

Markku Rönty

RINTAMÄEN JÄSENKIRJAT Puoluepolitiikka TV-sarjassa *Rintamäkeläiset* (1972-78)

Moni saattaa muistaa TV2:n maaseutukuvaelman *Rintamäkeläiset* (1972-1978) lähinnä sinä mukavan leppoisana tv-sarjana, jossa ei tapahtunut käytännöllisesti katsoen mitään. Jaksot huipentuivat yleensä siihen, että sarjan päähenkilöt siirtyvät pitkän jatkailun päätteeksi pöydän ääreen juomaan pannutolkulla kahvia. Karkeasti ottaen näin asia olikin. Katsellessa *Rintamäkeläisten* jaksoja reilut pari vuosikymmentä myöhemmin kaiken näkee tietysti tarkemmin. Jälkikäteen huomaa, että kaikkiaan 30 valmistunutta jaksoa pitivät sisällään tiiviin ja yhtenäisen tarinan, jossa aikansa maaseudun rajulla rakennemuutoksella oli keskeinen rooli. Ja tästähän ei pienviljelijän pirtissä ilman politiikkaa ja sen puhumista selvitty.

Tarkastelen artikkelissani lähemmin sitä, millä tavoin kahden pienviljelijäperheen elämänmenoa kuvannut *Rintamäkeläiset* heijasteli Suomessa 1970-luvulla vallinnutta poliittista ilmastoa ja sen piirissä ilmennyttä puoluepoliittista keskustelua. Tässä mielessä hyvin keskeisessä asemassa on tietysti itse Yleisradio ja sen harjoittama ohjelmapolitiikka. Hahmotan ensin tiivistetysti Yleisradion linjanvedossa tapahtuneita muutoksia niin reporadion aikana 1960-luvun lopulla kuin uuden pääjohtajan Erkki Raatikaisen aikana 1970-luvulla.

Raimo Salokangas on sanonut 1970-luvun Yleisradion olleen politiikan vanki. Hän katsoo Yleisradion 1970-luvun olleen yhtä selkeästi osa sitä yleistä 1970-lukua, jonka leimalliseksi piirteeksi nousi kaikenkattava puoluepolitisoituminen. Se, mikä oli Yleisradiossakin mahdollista 1960-luvun jälkipuoliskolla, ei ollutkaan sitä enää 1970-luvulla.¹

Yleisradiossa 1970-luvulla vallinnutta ohjelmapolitiikkaa ja ilmapiiriä on kutsuttu reporadion jälkeiseksi normalisoinnin ajaksi. Mikä oli reporadio ja mitä normalisoinnilla tarkoitettiin? Eino S. Revon valinnan Yleisradion

¹ Raimo Salokangas, *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949-1996*. 2. osa. Porvoo: Yleisradio 1996, 249.

² Salokangas 1996, 217.

³ Repo-johdannaista järjestettiin jopa nimikilpailu, jonka tulokset julkaistiin *Suomen kuvalehdessä* 26.2.1966. Televisio-puolen ehdotuksia olivat mm. Revohka I ja Revohka 2, Repotes (TV1) ja Einotes (TV2), Revontuike, Revontuli, Repovisio, Kettuvisio, Repotin ja Repolutsia (väännös sanasta revolutsia, vallankumous). Ks. *Suomalainen fraasianakirja. Kivestä Kekkoseen - Yli 5000 puheenpartta, sanakuva ja iskusanaa höystettyinä kirjoista, lehdistä, radiosta ja televisiosta kootuin lainauksin*. Koonnut Sakari Virkkunen. Keuruu: Otava 1974, 447.

⁴ Revon viiden vuoden sopimuksen umpeuduttua Yleisradion pääjohtajaksi valittiin hallintoneuvoston puheenjohtaja ja SDP:n puoluesihteri Erkki Raatikainen (1970-1979). Häntä äänestivät hallintoneuvostossa sekä SDP:n, keskusta-puolueen että kokoomuksen edustajat. Paavo Velandar, *Kidekoneesta väritelevisioon*. Vaasa: Kirjayhtymä 1986, 123.

⁵ *Yleisradion ohjelmatoinnin säännöstö*. Helsinki: Yleisradio 1972, 2.

⁶ *Yleisradion ohjelmatoinnin säännöstö* 1972, 2.

⁷ Salokangas 1996, 177-178.

pääjohtajaksi tammikuussa 1965 on katsottu päättäneen vanhan Yleisradion kauden. Repo näki tehtäväkseen ohjelmatoiminnan vapauttamisen ja Yleisradion avaamisen yhteiskuntaan.

Reporadion ideaalina oli informatiivinen ohjelmapolitiikka, millä ymmärrettiin oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan aineiden tarjoamista kuulijoille ja katsojille. Presidentti Urho Kekkosen lähipiiriin kuuluneen Revon tehtävänä oli ohjelmatoiminnan vapauttaminen ja kohentaminen, jotta yhtiö olisi voinut paremmin täyttää sivistys- ja valistustavoitteen. Osa reporadion ohjelmistosta poikkesikin jyrkästi siitä, mitä Yleisradiosta oli aikaisemmin totuttu kuulemaan ja näkemään. Muutos oli osaksi pelkkää sallimista.² Varsin pian Yleisradiota alettiin myös kutsua kansan suussa pääjohtajansa mukaisesti.³

Revon viisivuotiskauden aikana harjoitettu uudistettu ohjelmapolitiikka ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia. Useaan otteeseen Yleisradion hallintoneuvostossa vaadittiin hänen erottamistaan ja tämä toteutui lopulta siten, että häntä ei valittu pääjohtajaksi toiseksi kaudeksi. Poliittisen kädenväännön tuloksena vuoden 1970 alusta uudeksi pääjohtajaksi nousi Erkki Raatikainen⁴, jonka johdolla ohjelmapolitiikka haluttiin saattaa takaisin normaaleihin uomiinsa.

Normaalialla kurssia haettaessa Yleisradiossa katsottiin tarpeelliseksi päivittää myös ohjelmatoiminnan säännöstöä vuodelta 1967. Vuonna 1972 Yleisradion hallintoneuvosto hyväksyi ajanmukaistetun säännöstön, jossa listataan yleisradiotoiminnan keskeisiä tavoitteita. Ohjelmatoiminnan periaatteista todetaan mm. seuraavaa:

Yleisradion ei tule pyrkiä minkään tietyn maailmankatsomuksen istuttamiseen yleisöön, vaan omakohtaisten katsomusten rakennusosien tarjontaan. Erilaisia ja toistensa suhteen jopa vastakkaisia maailman- ja elämäkatsomuksia voidaan ja pitääkin ohjelmassa esittää, mutta katsomusten muodostaminen ei ole yleisradiotoiminnan tehtävä. ... Yleisradio ei saa ottaa ideologista kantaa, vaikka sen pitääkin päästää eri ideologiset suunnat kuuluviin ja näkyviin ja antaa niiden edustajien vapaasti vaihtaa mielipiteitä keskenään.⁵

Säännöstössä kommentoitiin myös ohjelmatoiminnan tasapuolisuutta, joka nähtiin puoluepolitiikkaa laajempaan kysymyksenä:

Tasapuolisuus on ymmärrettävä siten, että Yleisradion on mahdollisimman monipuolisesti tuotava ohjelmistossaan ohjelmatoiminnan periaatteiden mukaisesti esiin erilaisia mielipiteitä, arvostuksia, ideologioita ja muita yhteiskunnallisia ilmiöitä siinä suhteessa kuin niitä esiintyy. Tasapuolisuus on käsitettävä laajasti, jolloin esim. pelkän puoluepoliittisen tasapuolisuuden saavuttaminen ohjelmatoiminnassa ei riitä toimiluvan määräysten täyttämiseksi.⁶

Salokankaan mukaan vuoden 1972 muutosten periaateosassa näkyy sekä reporadion kauden tavoitteiden laimentamispyrkimystä että opin ottamista aiemmista kokemuksista. Kun vuoden 1967 versio antoi luvan epäkohtiin puuttumiseen, vuonna 1972 todettiin samalla tarve suomalaisen yhteiskunnan myönteisten saavutusten esittelyyn. Vuoden 1967 kohta "puolueettomuus" oli muutettu "tasapuolisuudeksi", joka nostettiin kaiken ohjelmatoiminnan pääsäännöksi. Yksi ilmeisen tietoinen poikkeama reporadion ihanteista oli pyrkimys selviin ohjelmatyyppeihin, varsinkin faktaan ja fiktion erottamiseen.⁷

Televisiossa esitettyihin sarjafilmeihin ja niiden sisältöihin olivat tutustuneet

lähemmin mm. ohjelmatoiminnan tarkkaajat Joan Harms, Max Rand ja Keijo Savolainen, jotka julkaisivat raportin *Sarjafilmiä maailmat* Yleisradion ja MTV:n sarjafilmi-ohjelmistosta ajalla 2.2.-17.5.1969. Raportin mukaan vain harvat sarjafilmit täyttivät Yleisradion ohjelmatoiminnalle asetetut ja ohjelmatoiminnan säännöstyössä ilmaistut tavoitteet, joissa korostettiin oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan välittämistä. Tarkkaajat katsoivat, että liki poikkeuksetta sarjafilmit olivat todellisuuspaikoisia eikä yhteiskunnallisia ongelmia käsitelty kuin vähän. Yksi harvoista kiitosta saaneista kotimaisista sarjoista oli Liisa Vuoriston käsikirjoittama *Kiurunkulma*. Sarjan näyttämönä oli fiktiivinen kunta, jonne sijoitettiin ajankohtaisia asioita keskioluen vapautumisesta aivovauriolapsen hoitoon. Tarkkaajien mukaan *Kiurunkulman* kautta avautui näkökulmia maaseudun proletariaatin ongelmiin, sillä sarja otti aineksensa suomalaisen yhteiskunnan todellisuudesta ja pyrki asettamaan niitä laajempiin yhteiskunnallisiin kehyksiin.⁸

Kiurunkulman saama tunnustus Yleisradion sisällä ei liene ollut ainakaan haitaksi *Rintamäkeläisten* tuotannon aloittamiselle muutamaa vuotta myöhemmin. Ajankohtaisia maaseudun ongelmia oli ilmeisen tarpeellista käsitellä asiaohjelmien ohella myös fiktiivisessä muodossa.

Televioteatteri radikalismien pesänä?

Kun *Rintamäkeläisten* ensimmäinen tuotantopaketti käynnistyi TV2:ssa lokakuussa 1972, Yleisradiossa oltiin ehtinyt jo pari vuotta reparaation jälkeistä normalisoinnin aikaa. Kuinka Yleisradio ja sen teatteritoimitukset selvisivät matalan profiilin tavoittelussaan aikana, jolloin valtakunnan politiikassa elettiin hyvinkin kiihkeitä hetkiä? Millaisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä oman aikansa maaseutupiiriä kuvannut *Rintamäkeläiset* lähti tv-taipaleelleen ja millaisia eväitä poliittinen tilanne tarjosi Reino Lahtisen käsikirjoituksiin?

Yleisradiossa toimittajat ja ohjelmien tekijät saattoivat kokea pääjohtajan vaihdoksen ja voimakkaan puoluepolitisoinnin melkoisena muutoksena. Esimerkiksi syksyllä 1972 Suomi-Neuvostoliitto-seura lähetti Yleisradiolle kirjelmän, jossa korostettiin hyvien suhteiden ylläpitämistä Neuvostoliittoon Suomen ulkopoliittikan perustehtävänä ja katsottiin, että tämän tulisi heijastua Yleisradion ohjelmatoiminnassa.⁹ Samana syksynä ulkoministeri Ahti Karjalainen yritti jopa saada suoraan toimitukseen velvoitetta, jonka mukaisesti Yleisradion olisi noudatettava hallituksen ulkopoliittikkaa. Karjalaisen yritys kuitenkin torjuttiin.¹⁰

Painostavasta sisäisestä ilmapiiristä kertoo myös se, että Yleisradion hallintoneuvosto teki toukokuussa 1974 päätöksen, jonka mukaan poliittiset näkökohdat tulitaisiin ottamaan huomioon toimittajia valittaessa. Toimittajakunta kritisoi päätöstä jyrkästi, koska se katsoi muutoksen käytännössä merkittävien toimittajien korvaamista puolueyöntekijöillä.¹¹ Runsaasti kielteistä julkisuutta saanut päätöstä käsiteltiin hallintoneuvoston seuraavassa kokouksessa uudemman kerran, jolloin se jätettiin pöydälle ja käytännössä haudattiin hiljaisesti.¹²

Edellä kuvatun kaltaisilla poliittisilla kontrollointipyrkimyksillä voidaan katsoa olleen ainakin jonkinlaista vaikutusta itesesensuurin kasvuun työntekijöiden keskuudessa. TV2:n teatteritoimituksen toimituspäällikön Reima Kekäläisen mukaan pääjohtajan vaihdos Revosta Raatikaiseen vaikutti yhtiön

⁸ Salokangas 1996, 234.

⁹ Salokangas 1996, 322.

¹⁰ Salokangas 1996, 323.

¹¹ Vuosifakta 75, Utiskatsaukset 1.10.1973-30.9.1974. Toimittaneet Suomen Tietotoimisto, Matti Tuurala ja Kyllikki Laakso. Porvoo: WSOY 1974, 126.

¹² Salokangas 1996, 262.

¹³ Reima Kekäläisen haastattelu. Ks. Minna Virtanen, *Television itsesensuuri Suomessa. Väkivaltakuvausten ja ei-toivottujen ohjelmasisältöjen säätely julki- ja piilotasolla*. Oy Yleisradio Ab:n suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B10/1988. Helsinki: Yleisradio 1988, 79.

¹⁴ Timo Bergholmin haastattelu. Ks. Virtanen 1988, 79.

¹⁵ Salokangas 1996, 291.

¹⁶ *Katso*, 4/1976.

¹⁷ *Katso*, 5/1976.

sisäiseen ilmapiiriin siten, että tekijät alkoivat varoa aihepiirejä, joista saattaisi syntyä hankaluuksia.¹³ Saman asian toteaa TV1:n teatteritoimituksen toimituspäällikkö Timo Bergholm puhuessaan itsesensuurista. Hänen mukaansa Yleisradiossa vallinnut ilmapiiri oli Revon aikana salliva ja ihmisiä aktivoiva. 1970-luvulla ilmapiiri muuttui suljetummaksi ja eräänlainen itsesensuuri oli paljon olennaisempi asia kuin konkreettiset sensuuri-toimenpiteet.¹⁴

Kuvaavaksi esimerkiksi Yleisradion politisoituneesta tunnelmasta käy tammikuussa 1976 *Katso*-lehden palstoilla käyty keskustelu, jonka aiheena oli Yleisradion TV1:n tv-teatterin harjoittama ohjelmapolitiikka. Olihan tv-teatteri ollut yksi reporadion radikalismien pesistä, joka oli herättänyt voimakasta keskustelua niin Yleisradion hallintoneuvostossa kuin katselijoidenkin keskuudessa.¹⁵ Porvarien mielestä sama tahti jatkui edelleen.

Keskustelun avasi Yleisradion ohjelmanevoston jäsen, kuopiolainen lehtori Kyllikki Helo (kesk), joka julkisessa kirjeessään kysyi, onko tv-teatteri aatteen harharetkillä. Tiukkasävyisessä kirjoituksessaan Helo painotti, että tv-teatterilla on suuri tehtävä ja vastuu kansan sivistäjänä ja viihdyttäjänä, koska se oli Suomen suurin teatteri neljällä ja puolella miljoonalla katsojallaan. Helon mielestä "kuvaruudun kansallisteatteri" oli kuitenkin hoitanut tehtävänsä perin kehnosti. Hän haukkui TV1:n teatteria vasemmalle pystyyn kuolleeksi, epäkansalliseksi ja taiteelliselta tasoltaan keskinkertaiseksi. Helon mukaan TV1:n teatterista oli tullut vasemmistolainen eliittinäyttämö, suurin ja kaunein – mutta kapein.

Missä ovat arvostetut, pätevät nykysuomalaiset näytelmäkirjailijat? Juuri heitähän Suomen suurimman teatterin pitäisi tukea ja työllistää. Tarjota parasta suomalaista draamaa suomalaiselle yleisölle. ... TV-teatteri esittää keväällä -76 Dostojevskia, Rosa Luxemburgia sekä Neuvosto-Karjalan runoja ja lauluja. Kovin on kapea ulkomaisen teatterin anti niin klassikoiden kuin nykydraaman osalta. ... Amerikkalaista kulttuuria ei edes mainita enempää kulttuuri- kuin teatteritoimituksenkaan ohjelmissa. Lienee ennätys täydellisessä amerikkalaisen kulttuurin pimityksessä Euroopan maiden joukossa. ... Vain vasemmistolaiset ryhmäteatterit pääsevät TV-teatterissa esiin. Ylioppilasteatteri, Ahaa- ja KOM-teatteri näkyvät – Hupu, Tupu ja Lupu. Pasilan Aku-setä kyllä järjestää – kaitsee, tallentaa ja työllistää. Ovathan veljenpojat sentään samaa sukua.¹⁶

Kyllikki Helon aloitteesta television ohjelmanevosto antoi äänin 6-5 lausunnon, jossa väitettiin kulttuuri- ja teatteriohjelmien liiaksi politisoituneen ja tämän johtaneen yhdensuuntaiseen ideologiseen väritykseen. Lausumassa vaadittiin ohjelmien monipuolistamista.¹⁷ *Katson* pyynnöstä Tv-teatterin toimituspäällikkö Timo Bergholm vastasi seuraavassa numerossa Kyllikki Helon kirjoitukseen:

Nykyinäytelmiä on maassamme valitettavan vähän. Syynä ei kuitenkaan ole tv-teatterin kataluus. Ei tv-teatteri ole kirjailijoita nälkään tappamassa kuten Helo epäilee. Eiköhän varsinainen hyökkäys ole viime vuosina tullut aivan toiselta taholta. Ja tähän hyökkäykseen, maassamme viime vuosina harjoitettuun äärimmäisen taantumukselliseen kulttuuripolitiikkaan, maamme taiteilijat ja kirjailijat ovat reagoineet yksimielisesti ja yli puoluerajojen. Pidän kirjailijoiden reaktiota ja suuttumusta täysin oikeuttuna. ... Valitettavasti merkittävien amerikkalaisten kirjailijoiden parhaiden näytelmien oikeudet on useimmiten myyty filmiyhtiöille. Tämän olemme kyllä useasti ohjelmanevostolle kertoneet. Viimeksi yritimme joulukuussa Steinbeckin *Hiiriä* ja ihmisiä, mutta turhaan. Williamsin Lasisen eläintarhan oikeudet saimme ja sen myös teimme. ... Yritykset lietsoa epäsuoraa ja keinotekoisia

kilpailua tv-työtä tekevien keskuuteen eivät kyllä onnistu. ... Taiteen alueella kulkee sama rintamalinja edistyksen ja taantumuksen välillä kuin muillakin yhteiskuntaelämän aloilla. Tätä rajaa eivät mitkään hurskastelut ja hämähäykset pysty peittämään.¹⁸

Sananvaihto Yleisradion harjoittamasta ohjelmapolitiikasta oli siis sangen värikästä. Mutta millaista keskustelua käytiin eduskunnassa? Millaisia asioita valtakunnan politiikan tasolla tapahtui ja miten niihin puoluekartan äärilaidoilla suhtauduttiin?

SMP:n uho kasvaa

Terrorin peikko se silmille hyppii / Kepulisti tässä maassa voitolla on. / Hetki on lyönyt ja taistelu alkaa / puolesta kansan ja maan vapauden / Sorretut nouskaa, aika on kypsä / petturien valta jo murtua saa. / Huipulla tuulee kun marssimme kohti / puhdistus suuri vielä tehtävä on. / Aattemme vahva kuin kalliopohja / kestää ja vuossadat vaihtua saa. / Pientalonpoikain aate kun voitaa / turvassa kansamme olla jo saa.¹⁹

Venamolaisuuden näkyvä nousu 1960-1970-lukujen vaihteessa oli paljolti juuri pienviljelijöiden protestia harjoitettua yhteiskunta- ja maatalouspolitiikkaa kohtaan. Maatalouden ylituotantoa yritettiin hillitä muun muassa peltojen paketoitijärjestelmällä, mikä ei käynyt yksiin maailmansotien jälkeen uurastaneiden miesten raivaaja-imagoon kanssa. Omin käsin raivattujen peltojen jättäminen heitteille korvausta vastaan nakersi pahasti viljelijöiden omanarvontuntoa. Viimeistään 1970-luvulle tultaessa kävi ilmeiseksi, ettei pienviljelijäyhteisöjä voitu enää sopeuttaa tuotantoyksikköinä uuteen keskitettyyn järjestelmään.²⁰ Edellä oleva ”Pientalonpoikien taistelumarssi” kuvaakin sitä uhoa, jonka voimin tuhannet pientilalliset lähtivät epätoivoiseen taisteluun maaseudun alasajoa vastaan.

Seuraavaksi yritän lähinnä hahmottaa sitä henkeä, joka leimasi poliittista päätöksentekoa Suomessa 1970-luvun alkupuolella. Koska edes lyhyen katsauksen esittäminen 1970-luvun politiikan ilmiöistä ei tässä yhteydessä ole mahdollista, tyydyn nostamaan esiin tiivistetysti kaksi *Rintamäkeläisten* kannalta mielenkiintoista tapahtumaketjua. Niiden luonne paljastaa mielestäni jotain olennaista niistä tunnelmista, jotka vallitsivat 1970-luvun alkupuolella maamme päättäjien keskuudessa.

Syksyn 1972 kohutuun puheenaihe Suomessa oli epäilemättä presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton johdon Zavidovossa käymien salaisten keskustelujen jälkeen syntynyt vuotojupakka. Kekkonen kävi elokuussa 1972 Zavidovon metsästysmajalla perusteellisen keskustelun Leonid Brezhnevin ja pääministeri Aleksei Kosyginin kanssa siitä, mitä EEC-sopimus oli ja mitä ei. EEC ei ollut neuvostoisäntien mielestä taloudellinen vaan poliittinen kysymys. He varoittivat Suomea ratkaisuisista, jotka voisivat tuhota arvokkaita poliittisia ja taloudellisia saavutuksia. Kekkonen lupasi taata, että EEC-ratkaisu ei muuta Suomen ulkopoliitiikkaa.²¹

Tapaamisesta laadittu salainen muistio vuoti lehdistöön ja Kekkonen raivostui. Vuodon seurauksena presidentti ilmaisi haluttomuutensa olla enää käytettävissä seuraavissa presidentinvaaleissa – viitaten luottamuksellisten suhteiden ylläpitoon Neuvostoliiton kanssa. Ulkoministeri Ahti Karjalaisen organisoiman ja puoluerajat ylittäneen lepyttelyn jälkeen Kekkonen kuitenkin lauhui ja päätti uudelleen harkita jatkoa tasavallan presidenttinä. Vaaleihin

¹⁸ Katso, 5/1976.

¹⁹ SMP:n aktiiviuorten Pauno Haapamäen ja Fred Sormon ”Pientalonpoikien taistelumarssi” (1968). Veikko Vennamo, *Kekkosdiktatuurin vankina*. Jyväskylä: Gummerus 1989, 148.

²⁰ Teppo Korhonen, ”Maaseudun elämäntavan muutos”. Teoksessa Markku Löytönen ja Laura Kolbe (toim.), *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Kirjallisuuden Seuran toimituksia 753. Jyväskylä: SKS 1999, 142.

²¹ *Suomen Kuvalehti*, 50/1999.

²² Äänestyksen tulos oli 170-28, 1 tyhjää.

²³ SMP:n kannatus putosi 1.-2.10.1972 käydyissä vaaleissa 5,0 prosenttiin.

²⁴ Sulkemiskäsittelyn yhteydessä Vennamo julisti mm, että "yhtä hyvin voisitte tuomita minut ammuttavaksi aamunkoitteessa". *Helsingin Sanomat*, 1.11.1972.

²⁵ Suomen maaseudun puolueen perustaja ja puheenjohtaja Veikko Vennamo on tätä kirjoitettaessa edelleenkin ainoa kansanedustajamme, joka on kannettu ulos eduskuntatalon puhujanpöntöstä, koska hän ei malttanut lopettaa puhettaan puhemiehen varoituksesta huolimatta. Syystä tai toisesta johtunut poliittinen syrjintä oli ollut Vennamolle tuttua jo pitkään. Hänet oli erotettu vuonna 1958 kolmeksi kuukaudeksi Maalaisliiton eduskuntaryhmästä, mikä antoi hänelle viimein sysäyksen uuden Pientalonpoikien puolueen (sittemmin SMP) perustamiseen Pieksämäellä 1959.

²⁶ SMP:n aktiiviuoret Fred Sormo ja Pauno Haapamäki tekivät vuonna 1974 laulun "Kolmas sortokausi" eduskunnassa harjoitetun "poliittisen terrorin" innoittamina. Vennamo 1989, 184.

Kekkonen ei kuitenkaan suostunut, joten asia oli ratkaistava varsin omalaatuisella tavalla. Pääministeri Kalevi Sorsa ehdotti Kekkonen toimituksen jatkamista neljällä vuodella (1974-1978), mitä varten tarvittiin poikkeuslaki. Sen eduskunta hyväksyi varsin ripeässä tahdissa 17.1.1973 – perustuslaillisen rintaman voimakkaasta vastustuksesta huolimatta. Ratkaistavassa äänestyksessä kokoomuksen, liberaalien ja RKP:n ryhmät hajosivat. Neljä edustajaa lisää vastustajien leiriin olisi riittänyt kaatamaan lain.²²

Toinen – ja osittain edelliseen liittynyt – tapahtuma oli SMP:n eduskuntaryhmän hajoaminen lokakuussa 1972 pian sen jälkeen, kun puolue oli kärsinyt kunnallisvaaleissa raskaan tappion.²³ SMP:n eduskuntaryhmä oli ajautunut vuoden 1972 kevään ja syksyn aikana sisäisiin riitoihin ja revennyt, minkä jälkeen 12 sen 18 kansanedustajasta perusti oman puolueensa, Suomen kansan yhtenäisyyden puolueen SKYP:n. SMP:n eduskuntaryhmän hajoamisen ja sitä seuranneiden tapahtumien yhteydessä puheenjohtaja Veikko Vennamo oli käyttäytynyt eduskunnan istuntosalissa sopimattomasti, mikä johti siihen, että puhemiesneuvosto päätti yksimielisesti 31.10.1972 erottaa hänet eduskunnan työstä kahden viikon ajaksi.²⁴ Vennamolle kokemus ei jäänyt ainutkertaiseksi, sillä 28.5.1974 sama menettely toistui ja vieläpä siten, että eduskunnan vahtimestarit joutuivat kantamaan hänet ulos istuntosalista kesken puheenpidon.²⁵ Edellä kerrotut tapahtumat antoivat sysäyksen SMP-nuorille, jotka intoutuivat riimittelemään pilkkaavan värssyn eduskunnasta ja poikkeuslain hyväksymisestä. Säkeissä on samaa pauhua, jota Antti Rintamäki toi esille *Rintamäkeläisten* poliittisissa keskusteluissa.

Puhemiehen nuija paukkuu / kaikki täällä yhtä haukkuu. / Turpa kii ja ulos ukko vaan. / Siinä meni Vennamo ja seuraava on Korttesalmi / Lemström myöskin ulos lentää saa. / Herkkoneet on juttaa vastaan / köyhää puolustaessaan / on sysimusta sortovallan yö.

On puhemiehen nuijassa laki / isku pöytään kerran vaan / näin sortovallan juttaa meitä lyö. / Tää on Suomen Eduskunta / täällä herrat näkee unta / hirmuvalta hilluu innoissaan. / Täällä kännissä olla saa / sekä myöskin kavaltaa / on laki niin kuin se luetaan. / Älä ole eri mieltä / Muutoin sinut pannaan tieltä / sysimusta sortovallan yö.

Kalju kiiltää kukkulalta / jalat meni kansan alta / vaalit turhaa hössötystä on. / Kuningas on meille luotu / keisari jo taloon tuotu / ylistystä laulaa herrat maan. / Kansa katsoo ihmeissäänsä / kiinni pysyy vaaliurnat / sysimusta sortovallan työ.²⁶

Rintamäen Antti SMP:n äänitorvena

Suomessa 1970-luvun alun henkistä ilmastoa väritti siis voimakkaasti puolueisiin sitoutunut poliittinen keskustelu. Tämä peilautui näkyvästi myös tuon ajan televisio-ohjelmiin, fiktiivisiin tv-sarjoihinkin. *Rintamäkeläisissä* politiikan puhuminen – miesten kesken ja pirtin pöydän ääressä – saattoi nousta jopa koko jakson keskeiseksi kantavaksi teemaksi. Tässä suhteessa *Rintamäkeläisten* voidaan katsoa poikenneen oleellisesti saman tekijätiimin edellisestä sarjasta *Heikistä ja Kaijasta*, jossa poliittiset kysymykset sivuutettiin melkein kokonaan ja keskityttiin lähinnä arkisen perhe-elämän kiemuroihin.

Rintamäkeläisissä poliittiselle keskustelulle kasvupohjan tarjosi laaja henkilögalleria ja kylän isäntämiehet edustivatkin poliittisia kantoja tasapuolisesti laidasta laitaan. Poliittisten keskustelujen nouseminen sarjan

yhdeksi keskeiseksi elementiksi tuotiin esiin jo sarjan ensimmäisessä jaksossa, kun sarjan käsikirjoittaja Reino Lahtinen kuvaili alustuspuheessaan pienen maalaiskylän ilmapiiriä.

Tämä mies on siis Antti Rintamäki, pienviljelijä, lähes päähenkilö tässä näytelmäsarjassa. Antti on viisissäkymmenissä – pienviljelijänä hän on toinen, vakaumuksen mies. Poliitiikka yleensäkin on aihe, josta keskusteltaessa Antti ei siedä turhaa leikinlaskua. Veikko Vennamon puheet ovat eittämättä saaneet melkoista vastakaikua Antti Rintamäen ajatuksissa. ... Vaaleissa kylänväki äänestää enemmän keppua ja demareita, mutta innokas joskin pieni kannatuksensa on myös kommunisteilla ja vennamolaisilla. Hiukan kauempana kylästä asuu veljessarja, jotka ovat periaatteellisia kokoomuslaisia.²⁷

Sarjan keskeisimmistä hahmoista Antti Rintamäki (Veijo Pasanen) edustaa siis Suomen maaseudun puoluetta, Veikko Honkonen (Ahti Haljala) sosialidemokraatteja, Kalevi Niemi (Tenho Saurén) keskustapuoluetta, Eero Lahtinen (Reino Kalliolahti) kokoomusta ja Markkula (Kalevi Honkanen) kommunisteja. Isäntien puoluepoliittiset kannat käyvät ilmi paitsi itse dialogista myös sarjan lavastuksesta. Esimerkiksi Antti lukee tarkkaan *Suomen Uutisia* ja Veikko puolestaan *Suomen Sosialidemokraattia*. Honkosilla keitetään Saludoa ja Rintamäessä Juhla-Mokkaa. Kun Honkosille tilattiin uudet keittiökalusteet, ne toimitettiin perille tietysti E-liikkeen pakettiautolla.

Rintamäkeläisten tv-ohjaajan Pertti Nätilän mielestä puoluekantojen laaja kirjo ei heijastellut välttämättä lainkaan tyypillisen maalaiskylän poliittisia voimasuhteita, vaikka muuten sarjassa hänen mukaansa todenmukaisuuteen pyrittiinkin. Nätilä on todennut, että näkökulmien tuominen esiin monelta kantilta ei johtunut ainakaan tietoisesti Yleisradion ohjelmapolitiikasta tai sen tasapuolisuusvaatimuksista. Eri puolueita edustavia henkilöihahmoja oli otettu mukaan lähinnä siksi, että heidän kauttaan oli helpompi synnyttää luontevaa ja hedelmällistä dialogia.

Ei siinä kyllä sitä ajateltu, että täytyisi olla tasapuolinen. Se oli sillä tavalla aika lailla vaistonvaraista ja tiedostamatonta ja se sopi tähän meidän kuvioon. Henkilöhahmot joutuivat toimimaan tavallaan yhteistyössä, kun elettiin maaseudulla ja jokaisella oli jotain tekemistä maaseutuelinkeinon kanssa. Ehkä siinä on vähän sama juttu kun Tuntemattomassa sotilaassa, jossa eri murrealueelta olevia oli samassa porukassa niin paljon.²⁸

Rintamäkeläisissä poliittinen keskustelu kumpusi luonnollisesti maaseudun ongelmallisesta tilanteesta. Voimakkaan teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttaman muuttoliikkeen seurauksena maaseutu oli autoitumassa kovaa vauhtia – palveluita karsittiin ja työpaikat hävisivät. 1960-luvulta lähtien harjoitettu maatalouspolitiikka pakettipeltoineen ja voivuorineen pani monet pienviljelijät pohtimaan oman elinkeinonsa mielekkyyttä, kun omin käsin sodan jälkeen raivattuja tiloja ei pidetty enää tuotannollisesti kannattavina. Vilja- ja voivuorien paisumisen syynä on pidetty epäonnistuneen maatalouspolitiikan lisäksi viljelytekniikan kehittymistä ja etenkin lannoitteiden käytön valtavaa kasvua. Nuorten oli siis lähdettävä leivän perässä Etelä-Suomen suuriin asutuskeskuksiin ja Ruotsiin, mikä asetti monen viljelijän lohduttoman tilanteen eteen.

Veikko Vennamo on kirjoittanut 1970-luvulla vallalla olleesta “talonpojan tappolinjasta” myöhemmin muistelmissaan hyvin katkeraan sävyyn:

²⁷ *Rintamäkeläiset* I. jakso, ensiesitys 3.10.1972.

²⁸ Pertti Nätilän haastattelu Tampereen Tohlopissa 25.11.1998. Kaksi c-kasettia, yht. 80 min. Tekijän hallussa.

²⁹ Veikko Vennamo ja P. O. Väisänen, *Jälleentekemisen ihme – Suomi nousi aallonpohjasta*. Jyväskylä: Gummerus 1988, 277.

³⁰ Maaliskuun 1970 ”protestivaaleissa” SMP saavutti suurvoiton 18 kansanedustajapaikallaan. Paikkamäärä säilyi ennallaan myös 1972 pidettyjen uusien vaalien jälkeen.

³¹ Antti selitti pojalleen Aarnelle myttyyn menneitä hallitusneuvotteluita. *Rintamäkeläiset* 4. jakso, ensiesitys 26.12.1972.

³² Esim. ”asialinja” oli jo 1960-luvun lopussa Veikko Vennamon ja hänen johtamansa SMP:n keskeisiä iskusanoja. Sen mukaan SMP ottaa kantaa kuhunkin esille tulevaan kysymykseen erikseen, realiteettien pohjalta ilman sivuvaikutteita. *Suomalainen fraasi-sanakirja* 1974, 29. Muita Vennamon lanseeraamia tunnettuja sanontoja ovat mm. ”Talonpojan tappolinja”, ”Valta kansalle”, ”Kyllä kansa tietää” ja ”Rötösherrat kiinni”.

Maaseutu on kulkenut oman Golgatan tiensä. Se sisältää mittaamattomia kärsimyksiä ja monien toiveiden romuttumisia. Se on vienyt juurettomuuteen. Ihminen on unohdettu. On pakko kysyä, ketkä ovat olleet syyäpäitä tähän? Maatalous ja maaseutu ovat olleet ja ovat edelleenkin asiantuntijoiksi itseään kutsuvien temmelyskenttänä. He laskevat erilaisia trendejä ja tavoitteita, joihin maaseudun ihminen häntä kuulematta orjuutetaan. Jos asiat eivät edisty asiantuntijoiden toivomalla tavalla, maaseudun asukas pakotetaan siihen laeilla, asetuksilla ja alempiasteisilla säännöksillä ja määräyksillä. Vastuu on näin myös poliittisten päättäjien. ... Minä pidän kaikkien tapahtuneeseen pääsyllisinä Urho Kekkosta, MTK:n puheenjohtaja Heikki Haavistoa ja maalaisliitto-keskustapuolueessa pitkään toiminutta Johannes Virolaista.²⁹

Rintamäkeläisten voikin katsoa peilaavan osuvasti pienviljelijöiden katkeria tuntoja 1970-luvun Suomessa. Pienviljelijöiden etuja ajaneen Suomen maaseudunpuolueen menestyksestä 1970-luvun alun eduskuntavaaleissa³⁰ ei ollut juuri apua, sillä SMP jätettiin toistuvasti hallitusneuvottelujen ulkopuolelle. Antti Rintamäkeä – täysin fiktiivistä hahmoa – voi niin halutessaan pitää oppositiossa vaikuttaneen SMP:n yhtenä äänitorvena – kovinta meteliä pitäneen Veikko Vennamon rinnalla.

Antti: No näihän sä itte, kansa sano vaaleissa sanansa ja sitä ois pitäny kuunnella, mut istuukos parhaat michet hallituksessa? Ei helvetissä! Eikös se edellytä sitä että ne jotka vaaleissa voittaa niin ne istuu hallituksessa. Joo joo, mutta ne eivät päästä... On tää sitten kans demokratiaa!³¹

”Unohdetun kansan puolesta” ja ”asialinjalla” -iskulausein pienviljelijöiden puolta pitänyt Veikko Vennamo ja hänen puoluetoverinsa viljelivät julkisuudessa sangen värikästä kieltä. Monet Vennamon iskusanoista elävät vielä tänä päivänäkin.³² *Rintamäkeläisten* käsikirjoittaja Reino Lahtinen poimi herkkuisimmat puheenparret luontevasti myös omaan dialogiinsa. Kun Vennamo suljettiin eduskuntatyöstä jo toistamiseen, asia pantiin merkille myös *Rintamäkeläisissä*. Katkeroitunut Antti äityi noitumaan kovin sanoin keskustapuolueen harjoittamaa maatalouspolitiikkaa ja eduskunnan parlamentarismia:

Antti: Mun uskoni on on tämmösen pieneläjän tulevaisuuteen tässä maassa menny. Mäkin menin tuohon pakettivillitykseen ja lopetin karjan. Mutta kun lehmänkantturoista saadut rahat on syöty ja valtio maksaa pakettirahaa vaan niin kauan kuin sitä piisaa ja sitten kun se loppuu niin mitenäs Rintamäen Antti suunsa sitten panee, häh?

Veikko: Onhan sulla kansaneläke...

Antti: Voi jumalauta älä piruile.. kansaneläke! No onhan mulla montakin eläkettä. On tylliä ja mylliä ja... mitä pirun pylliä mutta montakos markkaa niistä heruu, häh? Mutta kun herrat korottellee itelleen eläkkeitä noin vaan viis-kuuskinsattaa kuukaudessa... mutta sitten kun ne korottaa kansaneläkettä niin parin kolmen markan takia huudetaan kurkku suorana monta kuukautta etukäteen!

Veikko: No niinhän se taitaa...

Antti: Oikein ämyrillä paasataan ympäri maata että taas saa kansaneläkeläiset kaks kolme markkaa! Mutta sitten kun ne korottaa itelleen eläkkeitä niin silloin ollaan kyllä hiljaa kuin kusi sukassa. Ja sitten kun eduskunnassa rehelliset kansanedustajat kyselee tämmösten perään niin ulos vaan, ..tana! Eikä tää eläkekysymys, ei tää ole mikään yks ja irrallinen, kuule. Paljon on mätää siellä eduskuntamäellä! On vaan valtaan päässy sellaset tyyppit joille oma etu on tärkeämpi kuin kansan etu, se kyllä unohdetaan. Heh, etkä sääkään kyllä kauaa

kukkoile pelloillas jos tää tappolinja saa jatkua. Kun kaikesta on pulaa ja hinnat sen kun vaan nousee. Mutta eipäs vaan anneta viljelijän leipää kansalle. Ulkomailta tuotetaan kallista viljaa...

Veikko: Sähän nyt paasaat ihan niin kuin joku...

Antti: No niin paasaan niin. Tarttis sunkin ymmärtää oma etus.³³

Vennamon uloskantamiseen eduskunnasta viitattiin jaksossa, joka esitettiin liki puoli vuotta tapahtumien jälkeen. Huomionarvoista on se, että SMP:n puheenjohtajan nimeä ei lausuta edes ääneen. Pertti Nättilän mukaan päiväkohtaisten politiikan tapahtumien siteeraamista *Rintamäkeläisissä* pyrittiin välttämään, koska käsikirjoituksen valmistumisen ja kuvausten välillä oli aikaa lähemmäs kuukausi ja monet asiat olisivat saattaneet mennä katsojilta näin ohi. Poliitiikan saralta puheenaiheiksi kelpasivat siten vain pitempään pinnalla olleet aiheet. Nättilän mukaan Vennamon tapaus oli kuitenkin luonteeltaan niin poikkeuksellinen, että se jäi elämään pitkäksi aikaa kansan mieliin ja kelpasi siksi myös Rintamäen Antin pureskeltavaksi.³⁴

Vaikka politiikan puhuminen ja hallituksen arvosteleminen *Rintamäkeläisissä* oli ajoittain runsasta ja sangen kärjekästäkin, oli kuitenkin aihepiirejä, joista sarjan käsikirjoituksessa vaiettiin tyystin. Näitä olivat etenkin Neuvostoliiton-suhteiden sekä presidentti Urho Kekkosen toimien arvosteleminen. Niin Yleisradiossa kuin lehdistönkin keskuudessa – muutamia poikkeuksia lukuunottamatta³⁵ – vallitsi ainakin jonkinasteinen itsesensuuri, mikä johti usein arkaluontoisista asioista vaikenemiseen. Kansan keskuudessa sana suomettuminen – sikäli kuin termiä edes tunnettiin – ei vielä 1970-luvulla tuonut välttämättä mieliin negatiivisia konnotaatioita, vaan sillä ymmärrettiin yleisesti luottamuksellisia idänsuhteita.

Rintamäkeläisissä viitattiin maamme ulkopoliittisiin suhteisiin vain muutaman kerran ja silloinkin hyvin epäsuorasti. Yksi maininta tapahtui jaksossa, jossa kylän isäntämiehet ja sotainvalidit palasivat Leningradin matkaltaan ja muistelivat tuoreeltaan reissun sattumuksia. Antti, joka oli matkan jälkeen vielä juovuksissa, kertoi tehneensä tuttavankauppaa naapurimaan upseerien kanssa.

Antti: Sitten mä tarjosin sille kenraalille ryyppy... ja sitten se kenraali sano että Antti hyvä tavarits. Joo. Mä sanoin sille kenraalille taas että ruski soldat hyvä tavarits ponimai... Niin ja sitten se kenraalin maatuska se otti mua kaulasta...³⁶

Rintamäkeläisten seuraavassa jaksossa Honkosten pirtissä katseltiin puolestaan matkalta taltioitua kaitafilmiä. Sitä synätessä Leena ja Helmi viimein havaitsivat, että linja-autokyyti itärajan taakse ja takaisin oli sujunut koko remmillä suurimmaksi osaksi kosteissa merkeissä – vaikka toisin oli väitetty. Maamme ulkopoliittista linjaa noudattaen miesten ulkomaanmatka oli sujunut siten varsin perusteellisesti “yya-hengessä ja keskinäisen luottamuksen vallitessa”. Antti ja Veikko toivat tuliaisiksi matkaltaan samovaarit, joita tosielämässäkkin tuntui kummasti ilmestyneen yhteen jos toiseenkin kotiin itänaapuriiin suuntautuneen matkan muistona.³⁷

Yksi presidentti Kekkosen 1970-luvulla tekemistä päätöksistä oli rintamamiesten asutusvelkojen anteeksianto, mikä kauniista ajatuksestaan huolimatta oli omiaan aiheuttamaan mielipahaa monen pienviljelijän pirtissä. Ne rintamamiehet, jotka olivat ennen päätöstä jo selviytyneet veloistaan, saattoivat kokea myöhään tulleen kädenojennuksen eräänlaisena

³³ *Rintamäkeläiset* 9. jaksso, ensiesitys 4.10.1974.

³⁴ Pertti Nättilän haastattelu 25.11.1998.

³⁵ Esimerkiksi yksi valtaviiran “itsesensuurista” poikennut julkaisu oli SMP:n päääänenkannattaja *Suomen Uutiset*.

³⁶ *Rintamäkeläiset* 14. jaksso, ensiesitys 27.2.1975.

³⁷ *Rintamäkeläiset* 15. jaksso, ensiesitys 27.3.1975.

³⁸ Ks. Marja Naskila (toim.), *Rakentamisen aika. Asutus ja maanhankinta*. Maanhankintalain 40-vuotisjuhlaulkaisu. Helsinki: Kirjayhtymä 1984, 186.

³⁹ *Rintamäkeläiset* 20. jakso, ensiesitys 23.1.1976. Veikon vanhaan sotavammaan haettiin lääkitystä terveyskeskuksesta. Antti vaati asiallista kohtelua naapurilleen viitaten Kekkosen puheisiin sotainvalidien kuntoutuksen heikosta tilanteesta. Toisen kerran Kekkosen nimi mainittiin silloin, kun Niemen isäntä oli piipahtanut Rintamäen tupaan miesten ollessa metsässä puita katsastamassa. Veikko irvaili Niemen vierailua yksin jääneiden emäntien luona Kekkosen sanoin: "Talo elää tavallaan, vieras käypi ajallaan." Aikanaan paljon siteeratulla ja pitkään eläneellä lauseella Kekkosen ymmärrettiin vihjanneen siihen, että tulevasta ETYKin huippukokouksesta huolimatta maan sisäpolitiikka kulki omalla painollaan, ts. hän varoitti mahdollisesta hallitusremontista. Leena tokaisikin Veikolle, että "tässä ei nyt Kekkosta tarvita". Ks. *Rintamäkeläiset* 21. jakso, ensiesitys 3.2.1976.

rangaistuksena yrittämisestä ja kovasta työstä. Monet pienviljelijät pettyivät ja katkeroituivat epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.³⁸ *Rintamäkeläisten* aihepiiriä ajatellen Kekkosen anteeksianto olisi varmasti ollut yksi sellainen tapaus, jota sarjassa olisi voitu käsitellä laajastikin. Ilmeisesti asian ristiriitaisuuden ja aran luonteen takia se jätettiin kuitenkin kokonaan huomioimatta. Sarja ei halunnut kylvää kaunan siemeniä katsojien keskuuteen.

Tiivistäen voidaan todeta, että politiikan kontekstissa *Rintamäkeläisissä* riitelivät asiat ja aatteet, eivät henkilöt. Esimerkiksi SMP:n eduskuntaryhmän hajoamista ja kansanedustajien välillä vallinnutta tulehtunutta ilmapiiriä ei otettu sarjaan mukaan lainkaan. Sama päti Vennamon ja Kekkosen suhteisiin. Vaikka Vennamo voidaan hyvällä syyllä pitää presidentti Kekkosen poliittisena vihamicheinä numero yksi, herrojen kaunaiset suhteet sivuutettiin; toisin sanoen Rintamäen Antti ei hänestä pahaa sanaa sanonut. Kun Antin kiukuspäissään kuitenkin jotain oli haukuttava, hän haukkui keskustapuolueen, MTK:n, suuret metsäyhtiöt ja Helsingin herrat noin yleensä ja pysytteli mielestään aina asialinjalla. Kekkosta voidaan pitää sarjassa sikäli poikkeuksellisenä politiikan henkilönä, että hänen nimensä oli ainoa, joka lausuttiin ääneen. Silloin kun Kekkoseen viitattiin, hänet esitettiin myönteisessä valossa ja kritiikkittä. Kekkosesta esitettiin sarjassa näin ollen vain "se parempi puoli", mikä tuli esille esimerkiksi sotaveteraanien ja -invalidien puolustajan roolissa.³⁹

Jäsenkirjoja ja aatesuuntia

Suomessa käytiin keväällä 2000 presidentinvaalien jälkeen värikästä keskustelua eri puolueiden edustamista arvoista ja aatteellisista näkökohdista. Useissa puheenvuoroissa todettiin, että puolueiden väliset ideologiset rajalinjat niin vasemmalla kuin oikeallakin olivat 1990-luvun lopulla hämärtyneet eikä esimerkiksi nuorisoina enää osannut hahmottaa puolueiden välillä vallitsevia eroja. Niin keskustan kuin kokoomuksenkin kannalta epäonnistuneiden presidentinvaalien jälkeen puoluekartalla vallinnut sumu tiivistyi sisäministeri Kari Häkämiehen ajatuksiin, joissa hän pohti mahdollisuuksia entistä laajempaan porvaripuolueiden väliseen yhteistyöhön.

1970-luvun kiihkeimpinä vuosina poliittiset puolueet olivat ja elivät vielä vahvasti omissa karsinoissaan ja vaalivat omia aatteitaan. Porvarit olivat porvareita ja sosialistit sosialisteja. Kansan keskuudessa tällainen poliittinen värinmäärittely liittyi luontevasti myös arkipäivän keskusteluihin. Ihmistä saatettiin pitää jopa epäilyttävänä, mikäli hän ei suostunut seisomaan julkisesti jonkin vakaumuksen takana.

Seuraavaksi pohdiskelen lyhyesti sitä, millainen kuva *Rintamäkeläisten* kautta eri puolueista välittyi ja miten sarjan näyttelijöiden rakentamat roolihahmot pyrkivät kuvaamaan erilaisten aatesuuntien edustajia. Oliko esimerkiksi Kari Suomalaisen pilapiirroksissaan kuvaamalla karikatyyreillä yhtymäkohtia *Rintamäkeläisten* hahmojen kanssa? Tarkasteltaviksi puolueiksi ja niiden edustajiksi nousevat sarjasta luontevasti esiin SMP (Antti Rintamäki), SDP (Veikko Honkonen), Keskustapuolue (Kalevi Niemi), Kokoomus (Eero Lahtinen) ja SKP (Markkula).

Rintamäkeläisten ehkä keskeisin hahmo Antti on jääräpäinen, suomalaisen mielen karikatyyri patavanhoillisine käsityksineen. Rahan suhteen hän on äärimmäisen tarkka; turhamaisuuksiin tai vaimon hääpäivälahjaan sitä ei ole

syötä kuluttaa. Mutta kun Antti jotain kerran lupaa, niin hän sen myös pitää “Kyllä jämäpti on niin!” Antin perinteinen suo-kuokka-ja-jussi -tyyppi edustaa suomalaismieheen liitettyjä myyttisiä maskuliinisuuskäsityksiä, joita ei vielä 1970-luvulla katsottu aiheelliseksi kovinkaan rankasti kyseenalaistaa. Juuri Antista johtuen *Rintämäkeläisten* mieskuva näyttäytyy nykyperspektiivistä katsottuna melko koomisena.

Anttiin verrattuna Veikko on sovittelevampi, jahkailevampi ja kaikkiaankin rauhallisempi mies, joka usein pelastaa Antin joutumasta kokonaan nolatuksi naapurien silmissä. Silloin tällöin Veikko yrittää perustella Antille osuustoiminnan etuja, mutta sanat kaikuivat kuuroille korville. Antti ei voi ymmärtää Veikossa sitä, että pienviljelijänä hän on kannattamassa demareita, jotka Antin mielestä ovat olleet yhtenä syypäänä maaseudun alasajoon: mies ei yksinkertaisesti ymmärrä omaa parastaan. Järkevänä miehenä Veikko ei kuitenkaan koskaan kiihdy väittelyissä, vaan perustelee näkemyksensä ja pitäytyy niissä. Veikon voidaan katsoa tulleen toimeen muiden isäntien kanssa paljolti siksi, että hän harjoitti sarjan poliittisissa keskusteluissa Sorsan hallitusten piirissä tutuksi tullutta konsensushenkistä diplomatiaa.

Kokoomusta kannattava Eero Lahtinen kuvataan sarjassa melko ristiriitaisena hahmona. Sarjan toisen tuotantokauden alussa sikatilän omistava Lahtinen esitellään katsojille ensisijaisesti paikallisen pankin johtokunnan pampuna, joka sanelee nuorelle pankinjohtajalle sen, kenelle lainat ja vekselit myönnetään ja kenelle ei. Esimerkiksi Lahtinen ei suostunut antamaan Markkulalle lainaa uutta moottorisahaa varten. Lahtisen kierona aikeena oli estää mieheltä lisäansioiden hankkiminen, jotta hänen olisi ollut pakko myydä maatansa Lahtisen uutta suursikalaa varten. Sarjan edetessä pankkikuviot jäävät kuitenkin taustalle ja Lahtinen siirtyy ajamaan MTK:n asiaa. Viimeisessä jaksossa Lahtisesta pilkistää jopa huumoria ja itseironiaa, kun hän kertoo joutuneensa kaivamaan ojaa omin käsin, jotta vaimo olisi uskonut sen “tällaiselta läskimahalta vielä onnistuvan”. Ennen liittymistään kokoomukseen Lahtinen oli kuulunut maalaisliittoon.

Markkula on *Rintämäkeläisten* isännistä nuorin – ja köyhin. Elämä on koetellut Markkulaa pienestä pitäen, sillä äidin kuoltua hän joutui vanhimpana lapsena pitämään huolta sisaruksistaan ja opettelemaan esimerkiksi leivän leipomisen jo varhain. Kovasti kiroilevalla Markkulalla on jatkuvia rahahuolia: kasvava perhe pysyy hengissä miten kuten tilapäisten metsätöiden ansiosta. Veikko ja Antti yrittävätkin auttaa tätä kykyjensä mukaan tarjoamalla metsissään perkuuhommia. Markkulasta huokuva hyväsydämys ja huoli lähimmäisistä teki suuren vaikutuksen Leenaan, joka ilmeisesti paljolti hänen vuokseen tuli ostaneeksi elämänsä ensimmäisen viinapullon. Tätä häpeillen ostettua pulloa Antti, Markkula ja Veikko sitten ihmetellen maistelevat yhteisen ojankaivuu-urakan päätteeksi.

Kalevi Niemen hahmossa yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla keskustahenkinen ajattelu ja kristillinen vakaumus. “Herra antaa ja Herra ottaa. Kiitetty olkoon Herra” -toteamus on Niemen ratkaisu köyhyyden ongelmiin. Itse naimakaupalla suurtilan isännäksi päätyneet Niemi vieraillee Rintamäen ja Honkosten tuvissa usein virsikirjan kera ja “Herran Seepaotin” sanaa julistaessaan tulee hörpänneeksi eteen tarjoiltua kahvia kupillisen jos toisenkin. Sosialismi on Niemelle kauhistus, samoin ylenpalttinen kiroilu. Leena ja Helmi ovatkin mielissään siitä, että Niemi yrittää kitkeä Veikosta ja Antista pahoja tapoja ja pyrkii sivistämään heitä sanan voimalla. Niemen uskoontulo – suvaitsevaisuudesta puhumattakaan – osoittautuu sarjan edetessä laadultaan

⁴⁰ Miesten kiista syntyi siitä, kun Niemi väitti Markkulalle ettei kommunisti voi olla kristitty, tämän kun estää yksinkertaisesti oppi. *Rintamäkeläisten* viimeisen jakson viimeinen kohtaus puolestaan on itse asiassa suora viittaus Leonardo Da Vincin maalamaan freskoon Viimeinen ehtoollinen. Asetelma korostuu entisestään, kun Leena jää jakamaan unohtamiaan kahvikuppien asetteja pöydässä istujille. Rintamäen kahvipöytä nousi siten sarjan päätteeksi varsin myyttisiin mittoihin. *Rintamäkeläiset* 30. jakso, ensiesitys 21.11.1978.

⁴¹ Miesten suosimat tupakkamerkit olivat työmiehille tyyppisiä. Antti ja Veikko polttivat tietävästi Coltia ja Armiroa. Täyttä varmuutta tästä tosin ei ole, sillä tuotemainonta haluttiin pitää Yleisradion kanavilla tiukasti kurissa ja tupakka-askit kätkeettiin kohtauksissa usein kädenselän taakse. Saman asian voi todeta myös kahvipakettien suhteen. Juhla-Mokat ja Saludot vilahdivat ruudussa vain sen verran, että etiketin nurkasta saattoi päätellä, mistä jauhatuksesta kulloinkin oli kysymys.

⁴² Pertti Nättilän haastattelu 25.11.1998.

⁴³ Televisionäytelmistä sensuurin hampaisiin juuttui 1970-luvun puolivälissä esimerkiksi TV2:n suurtuotanto *Sodan ja rauhan miehet*. Sen esittämistä lykättiin vuoden verran, sillä sarjaa pidettiin ulkopoliittisesti

hieman huteraksi, mikä käy ilmi etenkin Leningradin-matkan yhteydessä. Näennäiskristillinen maailmankatsomus joutuu *Rintamäkeläisten* tekijöiden viimeiselle tuomiolle sarjan päätösjaksossa, jossa Niemi Markkulan kanssa käymänsä kiivaan väittelyn päätteeksi heitetään kuvaannollisesti ulos pyhästä kahvipöydästä ja koko tuvasta tekopyhien fariseusten tavoin.⁴⁰ Tenho Saurénin esittämän Niemen puhemaneerit siirtyivät myöhemmin liki sellaisenaan konstaapeli Reinikaisen hahmoon *Tankki täyteen* -sarjassa.

Edellä kuvatuista lyhyistä tyyppiluonnehdinnoista voi päätellä melko selkeästi, mille puolelle oikeisto-vasemmisto-akselilla *Rintamäkeläisten* tekijöiden sympatiat olivat sarjassa kallistuneet. Tässä kontekstissa mielenkiintoiseksi niin miehiä kuin aatesuuntiakin erottelevaksi tekijäksi voi lukea sarjassa esitetyn tupakoinnin. Työn raskaan raatajat eli Antti, Veikko ja Markkula vetelevät sauhuja⁴¹ liki yhtenäin, kun taas pääoman turvin porskuttavat Lahtinen ja Niemi eivät kyseistä pahetta harrasta. Savuke-symboliikan voisi tulkita sarjassa vaikkapa siten, että yhteiset tupakkahetket kuvastivat miesten yhteistyökykyä ja halua puhaltaa hönkyjä yhteisten asioiden eteen. Tupakoimattomat jäivät tässä mielessä yhteisöllisyyden ulkopuolelle. Ajatusleikkiä voi kuljettaa niin halutessaan aina valtakunnanpolitiikkaan saakka, sillä kuuluihan kokoomus oppositioon koko 1970-luvun ajan eivätkä kristillisetkään tuolloin mitenkään Kekkosen erityissuosiossa olleet.

Pertti Nättilän ja Reino Lahtisen mukaan sarjan henkilöillä ei ollut todellisuudessa esikuvia, vaan näyttelijät olivat rakentaneet hahmonsia sieltä täältä eri ihmisten luonteenpiirteitä lainaillen. Ohjaaja ei mieltänyt sarjassa nähtyjä isäntiä lopulta edes karikatyyreiksi, sillä hänen mukaansa maaseudulla asui ja asuu yhä edelleen “vieläkin hassumpia ja hullumpia tyypejä”.⁴²

Vaikka politiikan puhuminen televisiossa 1970-luvulla olikin herkkä asia,⁴³ *Rintamäkeläisten* jaksoja ei katsottu TV2:ssa ennakkoon. Pertti Nättilän muistin mukaan tällaista ei koskaan edes ehdotettu. Sen sijaan joidenkin puolueiden taholta tuli hänen mukaansa vihjailuja, joissa ehdotettiin tiettyjä aiheita keskusteltavaksi sarjan jaksoissa. Nämä tekijät halusivat jättää kuitenkin omaan arvoonsa. Muutenkin palautetta tuli sekä puolueilta että katsojilta Nättilän mukaan yllättävän vähän. Vaikka Veijo Pasasen esittämä Rintamäen Antti kuvattiin jyrkän kulmikkaana, jääräpäisenä ja sovinnistisenakin pienviljelijänä, tätä ei SMP:n keskuudessa juurikaan kritisoitu.

En muista, että siitä olisi tullut palautetta. Musta tuntuu, että smp-läiset oli ihan tyytyväisiä, Anttihan sanoi suoraan miten asiat on – unohtetun kansan puolesta ja asialinjalla. Vaikka esimerkiksi Markkula oli eri puoluetta (Skp) niin Antilla oli kuitenkin sellaisia sympatioita, että vaikka hän ei hyväksynytään hänen politiikkaansa niin ihmisenä hyväksyi. Siinä oli tällaista jota yritettiin uittaa sinne mukaan.⁴⁴

Punamultahallitusten 1960- ja 1970-luvuilla harjoittamaa maatalous- ja sosiaalipolitiikkaa kritisoidaan *Rintamäkeläisissä* siis lähinnä Antti Rintamäen, vankkumattoman vennamolaisen, suulla. Antin hahmo on kuitenkin paikoitellen karrikoidu jääräpäisyydessään niin yliampuvaksi, että hänen puheitaan voi pitää jopa koomisina. Tämä saattoi kuitenkin olla tekijöille keino tuoda esiin kitkeriäkin kommentteja, sillä 1970-luvulla vallinneessa smp-diskurssissa esitettyä niitä ei välttämättä tarvinnut ottaa kovinkaan vakavasti. Olihan SMP:n perustaja ja puheenjohtaja Veikko Vennamo jäsenetty yleisessä mielipiteessä vastarannankiisiksi, populistiksi ja jopa pelleksi. Tyystin eri asia on tietysti se, millaisen kuvan ne katsojat, joilla suhdetta pienviljelijän

maailmaan ei ollut, saivat maaseudun asioista *Rintamäkeläisten* välityksellä: olivatko kaikki maalaiset sittenkin samanlaisia jäärapääjuntteja?

Yleisradion 1970-luvulla harjoittamalla normalisoinnilla ja matalan profiilin tavoittelulla voidaan katsoa olleen vaikutusta *Rintamäkeläisten* tekemiseen, vaikka tähän ei sarjan tekijöiden mukaan ainakaan tietoisesti pyritty. Konsensushenki, millä mainittua hyssyttelyä on myös kutsuttu, ilmeni *Rintamäkeläisissä* ehkä kaikkein parhaiten Veikko Honkosen roolihahmossa. Sosialidemokraatinen Veikko kuvataan selvästi sarjan sympaattisimpana hahmona, joka pyrkii toppuuttelemaan ja sovittelemaan riitapukareita väitte-lyiden lainehtiessa yli äyräidensä. Lupsakka demari oli nimenomaan se tyyppi, jonka sutkauksilla tasoitettiin liian särmikkäiksi käyviä puheita.

Poliittinen kinastelu tyrehtyi *Rintamäkeläisissä* usein myös siihen, että pienviljelijöiden vaimot Leena Rintamäki (Sirkka Lehto) ja Helmi Honkonen (Eila Roine), jotka eivät politiikasta mielestään mitään ymmärtäneet, kehottivat tuvassa istujia keskittymään paasauksen sijasta kahvipöydän antimiin. Muutoinkin politiikan puhuminen kääntyi usein leikinlaskuksi. Asiassa kuin asiassa saatettiin nähdä poliittisia merkityksiä. Esimerkiksi kun täytekekun päällä ollut hääparia esittävä koriste oli hieman kallellaan, Veikon näkökul-
masta sitä oli tuupattava vasemmalle, Antin mielestä kaiken piti olla suorassa. Vaikka vakavia puhuttiinkin, se tehtiin kuitenkin humoristisessa ja leppoisisa hengessä.

varomattomana.
Virtanen 1988, 85-86.

⁴⁴ Pertti Nättilän
haastattelu 25.11.1998.